

BESZÉLGETÉS KISS JÁNOSSEL

# Hálátlan szerepben

Különös ismertetőjele: a művészneve is Kiss János. Amikor megkérdezték, hogy lehet ilyen átlagos névvel fellépni, azt mondta: ő Kiss Jánosnak született, és Kiss Jánosként fog meghalni, a kettő közt pedig végig az marad. A Győri Balett bemutatói előtt annyira ideges, hogy szinte zöldes színt kap, a taps első három percében megkönnyebbül, majd ismét megjelenik arcán az aggodalom: hogyan tovább? Lelkesezése és aggodása ragadós, a társaságában eltöltött félóra után mindenki a Győri Balett hívévé válik. Negyvenéves, kilenc éve ő a társulat igazgatója.

*- Hálátlan szerep lehetett az igazgatói széket elfoglalni 1991-ben, Markó Iván után, akinek a neve egybeforrt a Győri Balettéval, s aki aztán összecsomagolt, hátat fordított mindennek, és elment. Nyilván jó oka volt rá – gondolhatta a kívülálló. Bizonyára akadt, aki úgy nézett önre, mint valami trónbitorlóra.*

- Az ellenségemnek sem kívánom azt a helyzetet, amelybe akkor váratlanul és véletlenül kerültem. Egy nemzetközi híru együttes, amely tizenegy évig dolgozott Ivánnal, ott maradt meztelenül, repertoár nélkül. A tét az volt, hogy túléljük-e vagy sem. Közfelkiáltással választottak igazgatóvá, másképp nem is vállaltam volna. Iván szájából sok minden elhangzott, valótlanságok is, de mi elhatároztuk, hogy a szakításról nem nyilatkozunk. Méltatlan lenne a Győri Balett múltjához a szennyesteregetés. Nem erről szól az a rövid idő, amíg egy táncos pályája tart. Hajdanán - 1977-ben -, mint a mesében, mi, végzős évfolyam bekopogtunk Markó Iván operaházi öltözőjébe, és megkértük, legyen a vezetőnk. A mesének vége szakadt, új mese kezdődött. A '91-es válságot követő első bemutatónk után odajött hozzám Iván egyik barátja, egy francia impresszárió. - Ugye maga az igazgató? - kérdezte. - Gratulálok, nem gondoltam volna, hogy önök képesek együtt maradni.

*- Meddig méregették még érdeklődve? Mikor fogadták el a társulatot Markó Iván nélkül?*

- Nekem addig az volt a dolgom, hogy jól táncoljak. Iván szerepeit, a Mandarint, a Prosperót felváltva táncoltuk. Képzelve magát az én helyembe: egyik pillanatról a másikra azt mondják, hogy mától fogva mindenről maga dönt. Es nem csak a társulatért kellett felelősséget vállalni. Ott a Győri Balett iskolája is, jönnek a szülők, hogy úristen, most mi lesz. Igaz, a társulat kollektív módon működik, de a fene egye meg, a színház diktatórikus lépések nélkül nem működik. Mindenki él a vágy, hogy koreografáljon, és ha szavazatok alapján

osztjuk a feladatot, abból csak káosz fakad. Az én vállaltam az volt, hogy döntéseket hozok. Nulláról kellett kezdeni, új repertoárt kialakítani.

Hatalmas segítséget kaptam az együttestől és a műszaktól. Es ahogy a közönség kitarzott mellettünk, az maga volt a csoda. A fűszeres megkérdezte: „Jánoskám, tudunk-e segíteni?” Erőt adott, hogy több volt a drukkerünk, mint az ellendrukkerünk. Persze, akadtak, akik azt kérdezték: mit akarnak ezek? Markó Iván nélkül nincs Győri Balett. Ezután nemzetközi porondra ne is számítások - mondta akkoriban a szakma egyik jeles képviselője. Azóta eltelt kilenc év, és a repertoárunk olyan művekből áll, amelyeket itthon és külföldön is igényel a közönség.

Igaz, kapok olyan bírálatokat, hogy „slágerszerű” darabokat választok. A Robert North-féle *Carment* is ezzel vádolták. Pedig abban nemcsak az a fantasztikus, hogy Robert kifejezetten az együttes számára koreografálta, hanem az is, hogy új zenemű született: Chrisopher Beanstad, a modern tánc kísérőzenéjének világhírű zeneszerzője komponálta. Vagy itt van a Martha Graham-táncítvány Robert Cohen. Az idős mester eljött Győrbe, hogy a *Stabat Mater* betanításán elvégezze az utolsó simításokat; csodálatos volt két hétig vele dolgozni, még a kisujja rezzenéséből is tanultunk. Igen, erről a klasszikus Graham-technikára épülő, Vivaldi-zenére készített koreográfiáról valóban elmondhatom, hogy sláger, mert szereti a közönség. A Libor Vaculik-féle *Operaház* fantomjával pedig már negyvenszer léptünk fel külföldön.

*- Az Operaház fantomja kapcsán azt nyilatkozta, hogy igen, vállalják az érzelmekre ható és a hagyományos cselekményes balettet is.*

- Ez nem véletlen. A jó tanítómester nyomot hagy. Ezért csak köszönettel tartozom Markó Ivánnak, mint ahogy ő is köszönettel tartozik Maurice Béjart-nak. Ezeket a folyamatokat nem lehet megtagadni. Igen, mi érzelmeket és gondolatokat is szeretnénk közölni a táncal. A *Fantom* romantikus mű. Most például Svájcban léptünk föl vele, és a taps-nál láttam, hogy az egyik néző sír. Ennél boldogabb érzés nincs. En ezt abszolút vállalom. Hát nem erről szólnak az interpretáló-művészetek? Hogy ami akkor este ott meg-született, az soha máskor nem történik meg?

*- Végignéztem a győri színház majdnem ezerfős nézőterén, és akkor értettem meg, hogy a repertoár kialakításánál az is szempont, hogy ezt bizony meg kell tölteni.*

- Nehéz kérdés, hogy egy professzionális együttes meddig mehet el a kísérletezésben.

Igen, néha én is beledugnám a fejemet a színpadon egy vödörbe, aztán megráznám, csúsznék-másznék, semmiről nem beszélnek, csak örjöngenék... de nem tehetem meg. Annak idején Ivánnal gyakran feljártunk Fejes Endréhez beszélgetni. Bandi mondta: a néző megveszi a színházjegyét, megmosakszik, kiöltözik, beül, és valamit szeretne kapni. Nektek ott a másik oldalon kutya kötelességeket adni, és senkit nem érdekel, hogy meghalt az édesanyád, fáj a lábad és így tovább.

A *Purim* bemutatóján állva tapsolt a közönség. Valaki odajött, és megkérdezte, miért nem vagyok boldog. Boldog voltam, de közben az járt a fejemben, hogy mi lesz a következő bemutató. Lesz-e legközelebb is sikerünk? Mi lesz a húszéves, jubileumi estünkön? Bródy János írt az együttes számára valamit, és... de erről még nem beszéltek. Meg tudjuk-e csinálni a *Rómeó és Júliát*? A félelem látszik rajtam a boldogság mellett. Ebben a műfajban nem lehet „spilázni”, átverni a közönséget. Illetve lehet, de nincs értelme.

Más is aggaszt. A Győri Balett tagjai közalkalmazotti státusban vannak, eszerint alakul a fizetésük. A műszak sem keres másképp, de ők is megszállottak. A pesti Purim-bemutató előtt feljöttek előző éjjel - ingyen -, hogy biztonságosan beépítsék a színpadot. Persze, az ember mást lát, ha átlépi az országhatárt... Istenem, mi olyan fiatalon kezdünk el utazni! 1979. november 1-jén volt az első bemutatónk, A *Nap szerettei* - szoktuk is mondani, hogy halottak napján születünk -, és decemberben már a milánói Scalában próbáltunk, ahová Ljubimov hívott minket a *Borisz Godunovra*. Azt sem tudtuk, hol vagyunk. De miért is mondom mindezt? Ja igen, ha az ember átlépi az országhatárt, elkeseredik, amikor látja, hogy, mondjuk, a bécsi Volksoperben milyen anyagi megbecsülésben részesítik a táncosokat.

*- Mennyi állami támogatást kap a Győri Balett?*

- A költségvetésünk hetven százaléka állami, harminc százaléka önkormányzati forrásból ered, ez a bérekkal együtt közel nyolcvanmillió. A bevételi kötelezettségünk nagyon nagy, a bevételből és a támogatókból élünk. Enélkül nem is álmodhatnánk külföldi koreográfusról vagy arról, hogy zeneművet írassunk. Most szerződöttem egy pályakezdő táncost 31 500 forint bruttó-ért, Bombicz Barbara és Demcsák Ottó - mindketten Harangozó-díjasok -, akikkel együtt kezdtük a Győri Balettet húsz évvel ezelőtt, hetvenezer forintot kapnak, szintén bruttó.

– Nem fáj, hogy ők még színpadon táncolnak, maga meg már csak néhanapján?

– Sajnos nem tudom összeegyeztetni a táncot meg az igazgatóságot. Oszthatnék magamra szerepet, de... Még Ivántól tanultuk, hogy mindenkinek megvan a maga belső tükre, ha abba belenézve nem felel meg önmagának, akkor változtatni kell. Igen, szeretnék táncolni, de ahhoz minden nap gyakorolni kellene. Nem égethetem le az együttest csak azért, hogy élvezkedjem.

– Van abban valami freudi, hogy az egyetlen szerep, amit elvállalt, és amit nagy szorongással táncol, az apa szerepe

arisztokratikusan közelít a Győri Baletthez, jobban kedveli a posztmodern vagy a kísérletező irányzatokat követő kisebb együtteseket. Ön is említette, hogy a Carment azzal vádolták, hogy populáris, felületes, a nagyközönséget akarja megnyerni.

– Arról nem tehetek, hogy a közönség állva tapsol. Engem zavar a kritika és a szakma skatulyarendszere, hogy mindenkit be akar suvasztani valahova. Nemrég egy kura-tóriummi ülésen a műfajiságról vitatkoztunk Presser Gáborral, Seregi Lászlóval és Szabó Istvánnal arról, hogy a táncművészetben mi a kortársi, a posztmodern és így tovább. A

Bár amíg létre nem jött az új Thália, ahol a Purimot is előadtuk, nem volt befogadó színház a fővárosban. Az Operaházban gálákön szoktunk fellépni, másra nem hívtak. Nyáron kiadják az épületet a Budafest opera- és balettfesztiválnak, de ők sem invitáltak minket. Én, noha pesti gyereként kerültem Győrbe, mindig is a „vízfőjű” Magyarország ellen voltam. Sokat lépünk fel vidéki városokban, mozgásban kell lenni, nem a budapesti közönség a meghatározó. Nyáron egyébként is jár egy hónap pihenő a táncosnak. Több talán nem, mert olyan rövid az életünk ezen a pályán, hogy nem a pihenésre kell koncentrálni, hanem a színpadon és a balett-teremben eltöltött időt kell maximálisan kihasználni.

– A táncos akár már pár hónap pihenő után is „megmacskásodik”. Van-e „nagy visszatérő”, aki hosszú kihagyás után visszaállt az együttesbe?

– A feleségem, Afonyi Éva. Amikor az együttes megválasztott igazgatónak és művészeti vezetőnek, úgy döntöttünk, hogy vállalunk egy második babát. Három év kihagyás u tán én parancsoltam vissza a színpadra Évát, mert úgy gondoltam, luxus, ha a tehetségével nem használja ki azt az időt, amely még előadóművészként megadatik neki. Erről jut eszembe: említettem már, hogy magamra sosem osztok szerepet, csak akkor lépek színpadra, ha a koreográfus felkér. Demcsák Ottó a húszéves jubileumra készít egy etűdöt, amolyan „öreggek táncát”, amelyben mind a hét alapító tag szerepel. Azt mondták: „János, ebből nem maradhat ki.”

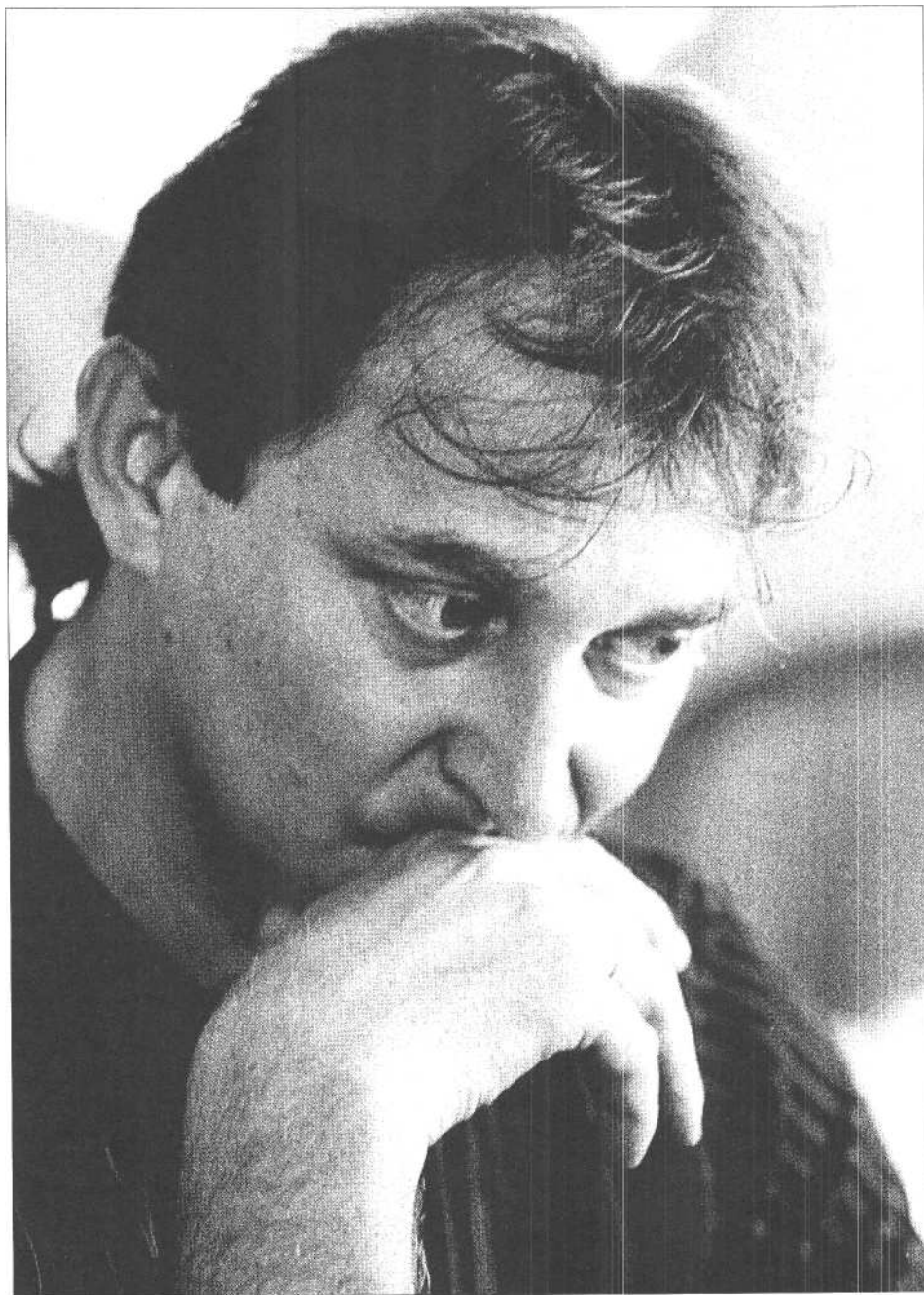
– Ott lesz-e Markó Iván a húszéves jubileumon? Úgy tűnik, amióta ismét saját, sikeres együttese van, ő is kiegyensúlyozott, megbékélt. El lehet-e csalogatni Győrbe?

– Én a tizenöt éves jubileumra is meghívtam, ő akkor ezt elutasította, bizonyára túlságosan friss volt még a távozás sebe. Most írtam neki, hogy október harmincadikán szeretettel várjuk, hogy együtt ünnepeljünk az összes alapító és későbbi taggal. Még nem kaptam választ, de bízom benne, hogy eljön. Azt mondják, a legszebb emberi tulajdonság a megbocsátás. Itt mind a két oldalon vannak sérelmek, kölcsönösen meg kell bocsátani. Csak ahhoz tudom hasonlítani, ami történt, mint amikor egy apa egyszerűen feláll, és otthagy mindent.

– A tékozló fiú fordított története? Itt az apa ment el, csak még nem tért vissza?

– Es az anyánk, Gombár Judit, akinek a neve ritkán hangozott el. Ő sosem verte nagyra, hogy mi mindent tett a Győri Balettért. Nem lehet patikamérlegesen lemérni, hogy ki mennyit adott egy műhöz. Ő nemcsak a látványt, a jelmezt és a díszletet adta, hanem a librettóban is része volt. Lehet vitatni, hogy ki találta ki A csodálatos mandarin új verzióját, de azt nem, hogy Markó Iván és Gombár Judit nemcsak férj és feleség volt, hanem olyan alkotói páros, amelynek segítségével az együttes világsikereket ért el.

– A jubileumra fotóalbum is készül. Úgy hírlik, Markó Iván megtiltja, hogy az ő időszaka alatt készült képek bekerüljenek a kiadványba.



Az opera-

ház fantomjában.

– A koreográfus, Libor Vaculik kért felrá, csak azért vállaltam. De most mintha még egy apaszerep várna a színpadon. „Háziszerzőnk”, Roberth North átigazítja a társulatra azt a Rómeó és Júliát, amit a veronai Aréna számára készített, és szeretnék, ha én is táncolnék benne – de erről sem szeretnék még beszélni.

– Úgy látom, a táncszakírók egy része

közönséget szerintem ez nem érdekli. Én csak egyvalamit ismerek: előadást. Produkciót. És minden kortársi, ami ma születik.

– Többet lépnek fel külföldön, mint Budapesten. Es nagyon ritkán látni az együttest vendégként az Operaházban. Pedig a főváros tele van turistákkal, a tánc nyelve pedig nemzetközi.

– Ez igaz, csakugyan többet hívnak min- ket külföldre szerepelni, mint Budapestre.

– Ebben az albumban a fotóművészek örökítik meg a húsz év repertoárját. Nem szeretnék riportkönyvet, a Győri Balett „igaz történetét”, amelyben mindenki „vall” önmagáról; a képek beszéljenek rólunk, ne a sztorizás. A hír valóban igaz, jutott el hozzám Ivántól olyan üzenet, hogy nem engedi a képeket közölni. Szerintem ezt nem teheti meg, mert a szerzői jog a fotóművészeké. Abban a levélben, amelyben meghívtam a jubileumra, megírtam, hogy hallottam ilyesmit, de nem az ő szájából, és remélem, hogy nem igaz az egész, és szeretném, ha válaszolna. A közös múltunkat amúgy sem

mert manapság a táncművészet riasztóan rosszul fizetett pálya. Huszonöt év után általában nyugdíjba megy a táncos. Egyre többet gondolkodunk azon, hogy meg kellene teremteni a szakmai átképzést, hiszen aki professzionális módon táncol, naponta megküzd a testével, annak nincs ideje közben más pályára készülni. Negyven-negyvenöt évesen pedig már nehéz újakezdeni, pályát módosítani.

– *Kevesen tudják, mibe kerül egy balett-együttest fenntartani. Nemcsak a táncosok meg a műszak bérét, a rezsit kell beleszámolni, hanem a koreográfus és a zeneszerző*

csak körfüggönnyel és világítással oldjuk meg az előadást, mert a nézővel szúrunk ki, ha nem nyújtjuk a darab által megkövetelt látványt. „Robikám, csak egyetlen kérésem van: férjen el egyetlen bőröndben a *Purim* díszlete” - mondtam Menczel Róbertnek, aki jót nevetett, majd elkezdett gondolkodni, dolgozni, együtt élni a darabbal; végül megszületett a hatalmas, fémből készült, egyáltalán nem olcsó díszlet, de én boldog vagyok, hogy ezt megálmodta, mert enélkül nem lenne ilyen a darab.

– *Fischer Iván mondta a Fesztiválzene-karral kapcsolatban, hogy Magyarországon minden fordítva működik. Nem a sikeres együtteseket támogatják, mert azok, úgy mond, maguktól is boldogulnak. A siker valószínűleg harakiri egy társulat számára.*

– Fischer Iván is tudja, hogy a siker mulandó, és egy zene- vagy táncművész nem ülhet a babérjain. Tőlem is kérdik: mit akartok még? Sikeresek vagytok, a társulat mellett ott a balettiskola és a balettóvoda, egy egész „balettbirodalom”. A sikert megtartani, a mércét pedig emelni kell; nos, támogatás nélkül ez nehéz. Ha azt mondják: ó, hát ezek sikeresek, adjunk valaki másnak, akkor megölik azt az eredményt, amit a vérünkkel és veritékünkkel hoztunk létre. Nem is tudom, mikor utazott utoljára állami támogatással külföldre az együttes. Az én igazgatásom alatt talán egyetlenegyszer: Bukarestben, a magyar-román kulturális napok megnyitóján léptünk fel. Egyébként soha egy árva fillért nem kaptunk arra, hogy a magyar kultúrát képviselhessük a világban.

– *Vajon miért vitték annak idején a szülei a balettintézetbe?*

– Édesapám korábban birkózó volt, rendszeresen jártunk a Körcsarnokba meccset nézni, azt szerette volna, ha ezt a sportágat választom. Tetszett is nekem a dolog, de közbeszólt a véletlen. A nővérem már a Május 1. Úti Általános Iskolába járt - ahová később én is -, és fellépett Luci néni, a tornatanárnő néptáncsoportjában. Az egyik előadásból hiányzott egy kiskanász. Még csak hatéves voltam; azt mondták, állj be szépen oda, kettőt kell lépni jobbra, kettőt balra, hát ez nekem borzasztóan tetszett, ettől kezdve érdekelt a mozgás. Aztán édesanyám hallotta a tévében, hogy a balettintézet felvételt hirdet, és elvitt. Az utolsó rostavizsgán kiestem. Sírva mentem haza, azt mondtam, nincs Isten, ez nem létezik. Ez volt az első törés az életemben. Egy hónap múlva megkaptuk az akkori igazgatót, Hidas Hedvig levelét: helyhiány miatt elutasítottak, jövőre próbálkozzam újra, addig is felvettek az Akácfa utcába, a Dózsa Imre, Szumrák Vera és Barbai Ferenc által vezetett balettiskolába. A következő felvételinél bekerültem a balettintézetbe.

– *Van olyan szerep, amiért fáj a szíve?*

– Szívesen eltáncoltam volna Don Josét a *Carmenben* vagy *Az operaház fantomjából* a Fantomot, és még sok darabért fáj a szívem... De ez nem jelent önmarcangolást vagy önsajnálatot, mert azért én táncolok - belül.



A portrékat Koncz Zsuzsa készítette

lehet letagadni. Legalább képek maradjanak fenn azokról a koreográfiaikról, amelyeket később letiltott.

– *Szívesen látná-e később a saját gyerekeit a Győri Balett társulatában?*

– Hát - az első reakcióm az, hogy nem. Aztán veszek egy nagy lélegzetet, és azt mondom, hogy igen. Evával rengeteget vitakoztunk azon, hogy a gyerekek járjanak-e balett-iskolába vagy sem. Meg vannak fertözve, otthon állandóan zenét hallanak, bejárnak a színházba - bár nem színházi gyerekek -, sok előadást látnak, imádnak táncolni. Még nem tudni, lesz-e belőlük táncművész, hi-szen Brigitta hatéves, még a balettóviba jár, Dániel most harmadikos. En azért aggódok,

*jogdíját, a díszlet költségeit, és ami elég furán hangzik a civil fülnek: a cipő és a lehelletnyi táncruha is sokba kerül.*

– A múltkor azon tréfálkoztunk, hogy azért mutatnak be egyre kevesebb spiccipős darabot, mert már nagyon drága ez a lábbeli. Egy pár öt-hatezer forint, és megesik, hogy egyetlen próba alatt szétmegy. Előfordul, hogy egy kétfelvonásos műben két pár „fogy el” táncosonként. A vászon gyakorló-cipők olcsóbbak ugyan, de ritkán tartanak két hétnél tovább. Nemcsak anyagi okok, hanem az utazások miatt is arra próbálom sarkallni a munkatársaimat, hogy minél kevesebb díszlettel dolgozzunk. Annyira persze nem lehet garasoskodni, hogy mindig

DOROGI KATALIN